

УДК 378.14

Смовженко Людмила Григорівна*кандидат педагогічних наук, доцент**доцент кафедри методики викладання української та іноземної мов і літератур**Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна***Smovzhenko Ludmila***PhD in Pedagogy, Associate Professor**Department of the Ukrainian and Foreign Languages and Literatures Teaching**Philology Institute Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*[https://doi.org/10.60022/2\(1\)-6GF](https://doi.org/10.60022/2(1)-6GF)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR EFFECTIVE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES TO STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Анотація. Автором досліджено організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти. Виокремлено такі організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти: розроблення структури та змісту курсу підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов; навчання в аспірантурі та докторантурі; розроблення змісту та певної організаційної схеми відбору форм, методів і дидактичних умов викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти; спосіб організації освітнього процесу; необхідний інструментарій; ефективна організація діяльності викладачів і студентів; чіткий алгоритм операцій, що дає змогу отримати очікуваний результат; розроблення та використання різноманітних засобів викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти, які забезпечують досягнення поставленої мети: посібники або конспекти лекцій; методичні матеріали до виконання практичних робіт; комп'ютерні навчальні програми; інструктивні матеріали тощо.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, викладання іноземних мов, студенти закладів вищої освіти, професійна компетентність.

Summary. The author examines the organizational and pedagogical conditions for effective teaching of foreign languages to students of higher educational institutions. The following organizational and pedagogical conditions for effective teaching of foreign languages to students of higher educational institutions were highlighted: development of the structure and content of the course of advanced training of Foreign Language teachers; training in postgraduate and doctoral studies; development of the content and a certain organizational scheme for selecting forms, methods and didactic conditions for teaching foreign languages to students of higher educational institutions; method of organizing the educational process; the necessary tools (curriculum, programs, manuals, etc.); effective organization of teachers 'and students' activities; a clear algorithm of operations that allows you to get the expected result; development and use of various means of teaching foreign languages to students of higher educational institutions that ensure the achievement of the goal; manuals or lecture notes; methodological materials for practical work; computer training programs; instructional materials, etc. The following organizational and pedagogical conditions for effective teaching of foreign languages to students of higher educational institutions were also highlighted: curriculum, schedule,

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

development of criteria for determining the level of competence, material and technical support of classes; selection of the content of classes, integration of various courses, determination of the main ideas; Control and evaluation technologies and methods, Organization of active forms of training, determination of groups of skills that are part of the competence structure, use of innovative technologies; goal setting, implementation of diagnostics of student development, motivation and incentive system, determination of criteria for assessing competence, reflexive and evaluation stage of each lesson, inclusion of students in self-government. Organizational and pedagogical conditions for effective teaching of foreign languages to students of higher educational institutions are formulated by the author on the basis of the process of mutual influence.

Key words: *organizational and pedagogical conditions, teaching foreign languages to students of higher educational institutions, professional competence.*

Вступ. Проблема професійної педагогічної діяльності активно розроблялася протягом останніх десятиліть. Наукові засади організації освітнього процесу у закладах освіти було розглянуто видатними вітчизняними педагогами А. Алексюком, В. Андрущенко, В. Галузинським, С. Гончаренко, І. Зязюном, К. Корсаком, Е. Лузік, С. Ніколаєвою, М. Фіцулою.

Численні спроби підвищення якості професійної підготовки з іноземних мов студентів у ході фахової підготовки не дають адекватного та цілісного уявлення про сукупність необхідних і достатніх педагогічних умов, які б подолали існуючу в теорії і практиці суперечність професійної освіти, між традиційною спрямованістю змісту навчального курсу «Іноземна мова професійного спрямування» на набуття студентами здебільшого предметних знань, умінь і навичок та потребою комерційних організацій і установ у фахівців з високим рівнем мовленнєвої культури. Таким чином, виокремлення організаційно-педагогічних умов ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти є актуальною проблемою.

Отже, **мета статті** — дослідити організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти [3; 4; 7].

Ми виходили з того, що умови — це «сукупність об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації наявних можливостей» [9, с. 31]. Це, зокрема, орієнтація викладачів закладів вищої освіти на самооцінку своєї професійної компетентності; адаптаційний процес щодо розвитку професійної компетентності студентів у зв'язку з тим, що студенти не знають специфіки своєї професійної діяльності; особливостей використання нових технологій (інтерактивні, мультимедійні та ін.) навчання на заняттях.

Умова — це філософська категорія, в якій відображаються універсальні ставлення речі до факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять із можливості в дійсність [8, с. 482].

Умова — це «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення,

створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [5, с. 1295].

Умови — це «сукупність об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації у дійсність можливостей, які є в потенції» [9, с. 31].

У контексті нашого дослідження організаційно-педагогічні умови — це обставини, які якнайкраще сприяють ефективному викладанню іноземних мов студентам закладів вищої освіти.

Отже, для ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти, викладачам рекомендується організовувати викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти за допомогою конкретних форм навчальних занять, серед яких [1, с. 81]:

- вхідне й вихідне діагностування;
- інтерактивні лекції;
- семінарські заняття різних типів;
- навчальні тренінги;
- майстер-класи; ділові ігри;
- практичні й лабораторні заняття;
- рольове та імітаційне моделювання;
- круглі столи;
- науково-практичні конференції;
- розроблення та захист авторських і колективних проектів, творчих робіт.

Крім курсової підготовки, викладачам для ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти потрібно звертатися до інтерактивних форм навчання, що передбачає:

- залучення до науково-дослідної діяльності;
- участь у різноманітних семінарах: проблемних, проектних, методологічних, експертних, консультаційних, семінарах-рефлексіях тощо;
- дисемінаційний форум (узагальнення і поширення перспективного досвіду).

У практичній роботі доцільно використовувати інтерактивні методи навчання, що ґрунтуються на взаємодії між учасниками. Серед них, зокрема [2]:

- дискусії;
- круглі столи;
- дебати;
- міні-тренінги;
- майстерні;
- рольові ігри;
- міні-конференції;
- позиційні обговорення, які, орієнтуючи викладачів на управлінську практику, стимулюють

творчу й освітню ініціативу і є одним із способів самореалізації учасників курсової підготовки.

Організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти — це не лише відображення певного стану педагогічної реальності, а й репрезентація засвоєних практичних умінь.

Для ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти потрібно забезпечити відповідні організаційно-педагогічні умови. Аби уникнути багатьох недоліків у психологічній підготовці викладачів закладів вищої освіти, важливо так організувати процес викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти, щоб уже на ранніх етапах професійного становлення студенти почали усвідомлювати свої ціннісні орієнтації, цілі й завдання обраної професії, а також одразу включалися у роботу, що сприяє розвитку психологічної компетентності. Для вирішення цієї проблеми слід неодмінно дотримуватися певних умов, які надзвичайно важливі в професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти.

Так, слід урахувувати індивідуальні особливості особистості, рівень підготовки кожного, що стимулюватиме професійне психолого-педагогічне самовиховання, розвиток ініціативи, формування особистісного стилю навчально-виховної діяльності. Це сприятиме зростанню задоволеності студентів обраною професією, адже труднощі, із якими вони стикаються, стануть менш інтенсивними, визначенню додаткових перспектив у реалізації педагогічних здібностей, активізації розумової діяльності та розвитку необхідних професійних психолого-педагогічних якостей.

Не менш важливо враховувати життєвий досвід викладачів іноземних мов закладів вищої освіти, тобто звертатися власне до особистості викладача, до його здатності «працювати» над власним досвідом. Викладач іноземної мови має переглянути свої колишні уявлення або ж, навпаки, ще більше зміцнити їх, оволодіваючи професійними знаннями, знаходити у них особистісний смисл, вдаватися до рефлексії власної діяльності в контексті співпраці зі студентами.

Наступною важливою умовою визначено залучення викладачів іноземних мов та студентів до активної участі в науково-дослідній діяльності. Це сприятиме розвитку творчого мислення, формуванню потреби застосовувати психологічні знання на практиці. Крім того, експериментально-пошукова робота розвиватиме активне, самостійне, творче мислення, вироблятиме вміння аналізувати, виховуватиме навички співробітництва, вчитиме бачити й оцінювати результати, узагальнювати наукову інформацію, створюватиме основу для осмислення проблем, знаходження причинно-наслідкових зв'язків своєї діяльності.

Перспективною умовою розвитку психологічної складової є впровадження інноваційних, рефлексивно-предметних технологій, таких як:

а) проектні технології (забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь); б) ігрові технології (формують вміння розв'язувати творчі завдання на основі вибору альтернативних варіантів); в) тренінгові технології (спрямовані на розвиток творчого мислення, комунікативної, психологічної складової). У такому підході вбачаємо орієнтацію навчання на надання допомоги викладачеві іноземної мови для кращого самопізнання та оцінювання себе (самооцінка), навчання самоаналізу (рефлексія), вміння скласти перспективну програму розвитку, самопроектування, для планування та організації діяльності щодо досягнення поставлених цілей.

Отже, перелічені технології створюють широкі можливості для психічного розвитку особи, сприяють забезпеченню такого освітньо-розвивального простору, у якому у викладачів іноземних мов формується розуміння своєї індивідуальної сутності.

Для розвитку психологічної складової також доцільно організовувати соціально-психологічні тренінги, під час яких у студентів формується вміння керувати власною поведінкою, контролювати процес спілкування, розвивати інтерес до особистості студента, вміння сприймати його емоційний стан, адекватно реагувати на нього. Такі заняття стимулюють студентів оволодівати невербальними засобами спілкування, сприяють виробленню здатності володіти своєю мімікою, жестами та розуміти внутрішній стан студентів за виразом обличчя [6].

Розвиток дидактичної складової професійної компетентності студентів забезпечують такі організаційно-педагогічні умови, як (1) активізація навчально-пізнавальної діяльності; (2) застосування у навчальному процесі традиційних та інноваційних педагогічних технологій; (3) мотивування студентів до професійного самовдосконалення.

До організаційно-педагогічних умов розвитку проектної та методичної складової професійної компетентності студентів належать такі:

1. Випереджувальна спрямованість як принцип, що орієнтує зміст і методи підготовки викладачів у післядипломній освіті не на дійсний стан педагогічної теорії та практики, а на перспективи майбутнього розвитку.

2. Неперервність освіти, що означає створення системи, яка б не обмежувалася під час навчання тільки усталеними формами та термінами, наприклад, семінарами.

3. Варіативність змісту та форм підготовки студентів необхідні для самостійного й свідомого вибору мети, цінностей, змісту, способів навчання з урахуванням особистісних запитів та суспільних вимог до професійної діяльності майбутніх спеціалістів.

4. Інтерактивність, що зумовлена гуманізацією вищої освіти, пошуками нових технологій викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти; інтерактивність викладання іноземних мов

студентам закладів вищої освіти сприяє встановленню партнерської взаємодії викладачів із студентами, забезпечує готовність до професійного діалогу; активність у взаємодії з іншими учасниками навчального процесу; прагнення до спільної навчальної діяльності.

5. Єдність розвитку проектної та методичної складової викладачів іноземних мов та їхньої загальної культури.

Розвиток комунікативної складової викладачів іноземних мов ґрунтується на знаннях, здібностях, цінностях, досвіді, отриманих у процесі викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти. Володіння цією складовою забезпечує викладачам іноземних мов комфортне існування в соціумі.

Розвиток комунікативної складової викладачів іноземних мов передбачає залучення до активної мовленнєвої діяльності; вдосконалення мистецтва спілкування в процесі здобуття знань і повсякденному підвищенні рівня зовнішньої та внутрішньої культури; розвиток прагнення грамотно спілкуватися, тобто легко та швидко встановлювати контакти з людьми.

Для стимулювання пізнавальної діяльності викладачів іноземних мов важливо організовувати між ними дискусії; навчати їх правильно ставити запитання й відповідати на них; стежити за культурою мовлення; пропонувати різноманітні письмові роботи у вигляді листів, звітів, творів; створювати проблемні ситуації. При цьому викладачі мають неодмінно висловлювати власну думку, аргументовано обстоювати її, уміти ставити запитання, відповідати на них, визнавати свої помилки, у процесі дискусії уникати категоричності, дотримуватися культури спілкування.

Процес управління розвитком організаційно-управлінської складової викладачів іноземних мов має визначатися філософією індивідуального вибору та ціннісною орієнтацією на вільне самовизначення в інноваційному освітньому просторі, ідеєю варіативності змістового наповнення, форм, способів підвищення організаційно-управлінської складової, принциповою установкою на розвиток творчого потенціалу.

Базовими вимогами щодо ефективності процесу управління підвищенням рівня організаційно-управлінської складової, становленням професійної позиції викладачів іноземних мов є: суб'єкт-суб'єктний простір взаємодії учасників освітнього процесу; діяльнісний характер організації цього процесу, що дає змогу викладачам іноземної мови опанувати технологію управління професійним розвитком; проектування в навчальному процесі зон найближчого та актуального розвитку студентів на підставі технології формування і узгодження освітнього замовлення та реалізації особистих освітніх траєкторій.

Спираючись на теоретичні положення досліджуваної проблеми та враховуючи власний досвід, було визначено комплекс організаційно-педагогічних

умов, спрямованих на формування та розвиток соціокультурної складової, а саме:

1. Оволодіння країнознавчою, лінгвокраїнознавчою та соціолінгвістичною складовими, які залежать від специфіки викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти.

2. Навчання має відбуватися на основі ретельно відбраного матеріалу з використанням системного підходу до процесу розвитку соціокультурної складової викладачів.

3. Навчання має передбачати творчу діяльність, яка стимулює пізнавальний інтерес і забезпечує цілісність знань під час викладання іноземної мови; створення на заняттях ситуації успіху шляхом інтеграції навчального змісту на основі міжпредметних зв'язків; усебічне використання колективної комунікативної діяльності викладачів.

До організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування предметної складової професійної компетентності викладачів іноземних мов, належать:

1. Мотивація безперервного навчання як основи професійної компетентності; розвиток ціннісного ставлення до обраної професії педагога за філологічною спеціальністю; орієнтація на самооцінку предметної складової професійної компетентності — уміння оцінювати власні можливості та окреслювати перспективи професійного зростання.

2. Компетентнісна спрямованість змісту навчальних модулів; виявлення предметної насиченості змісту підвищення кваліфікації викладачів; урахування в змісті програм навчальних дисциплін і методиках викладання тенденції розвитку науки; передбачення у навчальних планах цільових програм, що інноваційно доповнюють професійну складову підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов.

3. Визначення модулів, які мають бути спрямовані на формування предметної складової професійної компетентності, інтеграція психолого-педагогічних, предметних і методичних особливостей педагогічної діяльності.

4. Застосування інноваційних освітніх технологій у процесі управління професійним розвитком професійної компетентності (запровадження модульно-накопичувальної системи організації навчального процесу як однієї з оптимальних сучасних технологій, що спрямована на розвиток мотивації досягнення цілей навчально-виховного процесу, стимулювання самостійності, професійної самосвідомості та орієнтування на конкретний результат).

5. Використання новітніх інформаційних технологій навчання, наповнення змісту освітнього середовища цінностями філологічної спеціальності; застосування інформаційно-комунікаційних методик і технологій, що сприяють педагогічному пошуку, дослідженню, творчості.

Розвиток мовленнєвої складової професійної компетентності викладачів іноземних мов являє

собою систему обґрунтованих педагогічних дій і цілеспрямованих заходів *в освітньому процесі* підвищення кваліфікації, побудованому з урахуванням сучасних освітніх тенденцій, наукових підходів і принципів. Оптимальний зв'язок між навчально-пізнавальною, позанавчальною, науково-дослідною роботою і системою педагогічних практик і збагачення змісту підготовки викладачів іноземних мов культурологічним, комунікативним і технологічним потенціалом, передбачення у навчальних планах інтегрованих спецкурсів, удосконалення науково-методичного забезпечення, модернізація інформаційного супроводу забезпечать ефективне формування означених складових професійної компетентності викладачів іноземних мов.

Висновки. Таким чином, ми сформулювали організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти, до яких віднесено: розроблення структури та змісту курсу підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов; навчання в аспірантурі та докторантурі; розроблення змісту та певної організаційної схеми відбору форм, методів і дидактичних умов викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти; спосіб організації освітнього процесу; необхідний інструментарій (навчальний план, програми, посібники тощо); ефективна організація діяльності викладачів і студентів; чіткий алгоритм операцій, що дає змогу отримати очікуваний результат; розроблення та використання різноманітних засобів викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти, які забезпечують досягнення поставленої мети: посібники або

конспекти лекцій; методичні матеріали до виконання практичних робіт; комп'ютерні навчальні програми; інструктивні матеріали тощо.

Також можна виділити такі організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти: навчальний план, розклад, розроблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріальне і технічне забезпечення занять; відбір змісту занять, інтеграція різноманітних курсів, визначення головних ідей; контрольно-оцінювальні технології та методики, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, які входять у структуру компетентності, використання інноваційних технологій; цілепокладання, реалізація діагностики розвитку студентів, система мотивації і стимулювання, визначення критеріїв оцінки компетентності, рефлексивно-оцінювальний етап кожного заняття, включення студентів у самоуправління.

Отже, організаційно-педагогічні умови ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти сформульовано на основі процесу взаємовпливу, що викликає взаємоприспосадування поведінки суб'єктів діяльності на діалогічній основі, що забезпечується спільним визначенням реалістичної мети з наступним поєднанням зусиль і самоспрямуванням дій на її досягнення. Кожна з організаційно-педагогічних умов є важливою і необхідною, тому лише завдяки їх комплексній практичній реалізації в різних видах педагогічної діяльності можна досягти поставленої мети — ефективного викладання іноземних мов студентам закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади / О.Є. Антонова, Л.П. Маслак // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. — С. 81–109.
2. Баркасі В.В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В.В. Баркасі; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). — О., 2004. — 21 с.
3. Іноземна мова як чинник соціалізації та формування професійних якостей особистості фахівця в галузі міжнародної економіки / В.В. Орел // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2006. — № 1. — С. 35–41.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. — К. : Центр навчальної літератури, 2003. — 316 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Бусел]. — К. : Ірпін'я : ВТФ Перун, 2001. — 1440 с.
6. Войтюк О.А. Формування психологічної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.А. Войтюк. — Хмельницький, 2009. — 21 с.
7. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / О.А. Дубасенюк [та ін.]; за заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк: Вид. 2-ге, доп. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. — 380 с.
8. Український Радянський Енциклопедичний Словник / [Ред. Ф.С. Бабишев] — Т. III. — К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1987. — 736 с.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — 874 с.